SLOVO, sv. 60, 119-131, Zagreb 2010. *UDK 821.163.42"18/19":235.3*

HAGIOGRAFSKE TEME U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI U XIX. I XX. STOLJEĆU

Josip BRATULIĆ, Zagreb

Hrvatska književnost prije narodnoga preporoda, upravo nacionalne integracije sredinom XIX. stoljeća, obiluje tekstovima kojima su naslovni junaci biblijske osobe ili sveci: Judita, Suzana, Marija Magdalena, Rozalija. U XIX. st. književnost, u službi nacionalnih i društvenih zadataka, ali i s naglašenom voljom za slobodom stvaralaštva, zapušta hagiografsku tematiku. Ta tematika – posebice u prvoj polovici XX. stoljeća – ponovno oživljava u okviru pučke književnosti. Često se tekstovi takve književnosti ostvaruju kao zrela književna djela, jednako u stihu kao i u prozi, u romanima i pripovijestima. Ta književnost zadovoljava načela pučke književnosti, ali i estetska načela umjetnički oblikovanih tekstova.

Ključne riječi: hagiografija, životi svetaca, pučka književnost, XIX. i XX. stoljeće

Životi znamenitih ljudi, posebice onih koji su zadužili druge, a među takve zasigurno idu i sveci, oduvijek su privlačili pozornost pisaca i čitalaca. Od antičke književnosti, preko srednjega vijeka, do naših dana. Hrvatska pisana kultura i književnost nije u tome izuzetak. Naša slavljenica, Ivanka Petrović, svojim je istraživanjem hrvatske kršćanske tradicije posebnu pozornost posvetila srednjovjekovnim tekstovima života svetaca i svetica, staroslavenskim, hrvatskim i latinskim. To je područje istraživanja naše kulturne prošlosti tražilo spremna i strpljiva radnika, a u Ivanki ga je u punini toga smisla steklo. Široko i duboko poznavanje problematike kojom se Ivanka bavi urodilo je njezinim brojnim studijama i raspravama o hrvatskoj i europskoj hagiografiji. Ustrajnost u traganju za tekstovima, temeljito znanje jezika i pisama na kojima su tekstovi zapisani, u rukopisima i tiskanim knjigama, pomoglo je Ivanki Petrović da nađe pravi put do spoznaja kojima je pomaknula opća i posebna znanja o hagiografskim tekstovima, te tako dala zreo i lijep prilog našoj medievistici. Ovaj moj prilog malen je *hommage* njezinu radu.

Kako je njezino istraživanje prvenstveno bilo usmjereno na srednji vijek, o čemu je objavila nekoliko priloga u domaćoj i stranoj periodici, i sažeto u ediciji *Hrvatska i Europa*,[1] a u istoj je ediciji prikazana hagiografska i propovjednička književnost u baroku i prosvjetiteljstvu,[2] uz kratku napomenu o toj tematici u hrvatskoj renesansnoj književnosti, ovaj će se moj rad baviti tom problematikom, više kao bibliografski nacrt nego kao znanstvena rasprava, za razdoblje XIX. i XX. stoljeća.

U hrvatskoj dopreporodnoj književnosti mnogo je vrhunskih djela posvećeno svecima i sveticama. Marko Marulić, nazvan i ocem hrvatske (autorske) književnosti svojim je hrvatskim djelima – tiskanom *Juditom*, i *Suzanom* koja je dugo ostala u rukopisu do XIX. st., prethodnik onih koji će i u Starom i u Novom zavjetu, i u kršćanskoj tradiciji nalaziti teme za svoj književni posao. Da je njegova *Davidijada*, napisana u latinskim heksametrima, bila tiskana u godinama kad je napisana, sigurno bi i slika hrvatske i svjetske književnosti bila drugačija. Ne manje značenje imaju i djela Mavra Vetranovića Čavčića s biblijskom tematikom: *Posvetilište Abrahamovo* i *Prikazanje po način od komedije Kako bratja prodaše Jozefa*, i dramatizacija *Suzane.* Sredinom XVI. stoljeća svojevrsnu antihagiografiju napisao je Matija Vlačić Ilirik svojim golemim djelom *Katalog svjedoka istine*, s objašnjenjem o svjedocima, a to su oni *koji su se prije našega vremena opirali rimskom papi i zabludama papinstva te pismeno iznosili borbene misli* (*Catalogus testium veritatis qui ante nostram aetatem pontifici Romano et papismi erroribus reclamarunt pugnantibusque sententiis scripserunt*). U njemu je popisao sve one koji su se, po njegovu mišljenju, protivili primatu rimskoga biskupa, pape, i kroz stoljeća ratovali za kršćansku istinu. Vlačić je u svojim istraživanjima ipak išao predaleko: nije poštedio ni sv. Petra, apostola, koji je prema njemu bio »niskog roda i položaja i neobrazovan ... da ga je mučilo častohleplje i žudnja za vlašću ... da nije shvatio misterij Kristove muke i dobročinstvo«. Ide dotle, te još spominje da Isus Petra »naziva sotonom i ne će da s njime dalje razgovara«, a to sve je, zatim kroz povijest urodilo tragičnom činjenicom da se pape izabiru ponajviše iz kruga »najgoreg ološa, pomoću opakih spletki« ... te su ti izabranici »bili potpuno neuki magarci«.[3]

---

[1] PETROVIĆ 2000. Vidjeti, osim u bibliografiji i rad Ivanke PETROVIĆ 1990.

[2] BRATULIĆ 2003. O hagiografijama u 18. i 19. stoljeću objavila je knjigu Divna ZEČEVIĆ 2000.

[3] VLAČIĆ ILIRIK 1960: 13 i 14. Vidi o tome BRATULIĆ 2004: 27-36.

Devetnaesto stoljeće u hrvatskoj kulturnoj i nacionalnoj povijesti obilježeno je nacionalnom integracijom Hrvata, združivanjem Kraljevina Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, a zatim Istre i Dubrovnika u jednom imenu – hrvatskom, ali i Hrvata u Bosni i Hercegovini zajedničkim pravopisom i jezikom štokavske stilizacije, kao i nastojanjem hrvatskih političara i rodoljuba da hrvatski prostor bude i politički i upravno ujedinjen; iako se nacionalno ime proteglo na cijelo hrvatsko područje, iako je bilo obuhvaćeno zajedničkim jezikom i pismom, političko ujedinjenje Trojednim kraljevstvom nije ostvareno. Dalmacija nije politički združena s Hrvatskom i Slavonijom, iako se Hrvatski sabor ponosio svim trima Naslovima. Ipak je taj veliki napor – Hrvatski narodni preporod – djelo kulturnih radnika i političara donio najbolji povijesni plod – modernu Hrvatsku. Oblikovao se književni jezik, na njemu su napisana brojna vrhunska djela, povezao je u jedno duboku tradiciju i suvremeno stvaralaštvo i trajno oblikovao književna nastojanja građanske inteligencije, jednako onih koji su pisali tekstove, kao i onih koji su ih čitali. Osim u još živoj kajkavskoj književnosti, teme iz hagiografije kao da nisu pripadale u tematiku koja bi zanimala ni onovremene književnike ni čitalačku publiku. Ipak – posljednji kajkavski kulturni djelatnik, Ignac Kristijanović, »slavne fare kapelske plebanuš«, nije se obazirao na »trendove«, ostao je u matici kajkavskoga jezičnoknjiževnoga izričaja koja je i književno i jezično već presušivala. Kasnije je postao »pervostolne cirkve zagrebečke kanonik i jašpršt«, a na posljednjoj se knjizi potpisao i kao »naslovni biškup omiški«. On je objavio nekoliko knjiga koje su vezane za prethodna razdoblja književnosti, jezika i duhovnosti: *Žitek sveteh mladencev i děvic* (1847.), slijedila je knjiga *Kratki žitek vseh sveteh apoštolov* (1847.) i zatim *Žitek sveteh mučenikov* u dva sveska (1859. i 1871.).[4]

Tek potkraj stoljeća, drugi je kanonik, sveučilišni profesor, Franjo Iveković povezao stariju i noviju tradiciju izdavši u dvanaest svezaka *Život svetaca i svetica Božjih* (prva knjiga, za siječanj, 1873. – dvanaesta knjiga, za prosinac, 1888.). U drugom izdanju, kojoj je nakladnik Dionička tiskara, zbirka svetačkih životopisa tiskana je u četiri sveska (od 1892. do 1908.). U *Pristupu* s podnaslovom *O nasljedovanju svetaca i svetica Božjih* autor navodi što ga je navelo da napiše svoje djelo – to je »priznata istina da primjer više može nego riječ sáma. Zato se opisuju življenja svetih ljudi,

[4] ZEČEVIĆ 2001.

da ugledajući se u njih, idući slijedom njihovim, nasljedujući ih, hotniji budemo živjeti kršćanski, kreposno«. Djelo je naišlo na velik broj čitatelja, a među onima koji su knjige (ili upravo jezik autora) pohvalili bio je i Tomo Maretić u *Predgovoru* 2. izdanja svoje *Gramatike.*[5] Iveković se u svom radu služio onovremenom pučkom hagiografskom literaturom, kakva je npr. knjiga *Heiligen Legende* isusovca Matije Vogela, koju je priredio njegov redovnički subrat Franz X. Weininger, i koja je u XIX. st. doživjela više izdanja. Slično Ivekovićevoj knjizi zasnovana je i knjiga *Koledar svih svetaca i svetica Božjih ili Životi svetaca*, koja je izlazila u Splitu od 1899. do 1910. Djelo je izlazilo u sveščićima, te su sačuvani rijetki primjerci. Ime autora, ili priređivača nije označeno ni na prvom sveščiću, ali ni na naslovnici iz 1910. Djelo je napisano na štokavskoj ikavici, te i po tome pripada pučkoj književnosti kao i neka djela koja su tiskana u to vrijeme u Dalmaciji. Tek uoči Drugoga svjetskog rata, u okviru pučke knjižnice, »Jeronimskoga svjetla«, izlaze *Životi svetaca*, autora Maksimilijana Lacha, brata pomoćnog biskupa zagrebačkoga Josipa. Izašlo je u svemu pet svezaka, od siječnja do lipnja. Nakon 1945. niz je prestao izlaziti. Za razliku od toga zagrebačkog nedovršenog projekta, na gradišćanskohrvatskom je posve dovršen: autor, benediktinac Augustin Blazović izdao je četiri sveska knjige *Sveci u crikvenom ljetu* (I-II, Beč, 1966-1970., III-IV, Željezno, 1974.-1980.). Napisao je i životopis sv. Benedikta, na mađarskom jeziku.

Sve te knjige, i njihovi autori, spomenuti su u povijestima hrvatske književnosti, ali nisu privukli pozornost istraživača književnosti, iako su ta djela bila čitana u širokom krugu čitateljstva, te su i na taj način utvrđivala hrvatski književni jezik, kakav je prihvaćen u drugoj polovici XIX. stoljeća, kao jezik svih Hrvata. Od toga vremena knjige sa životima svetaca, na margini su književnosti, iz središta popularnosti povukle su se u seoske kuće, gdje su se čitale za dugih zimskih večeri, uz ognjišta i uz žmirkavo svjetlo. Zanimanje za takvu vrstu književnosti u pučkim krugovima nije jenjavalo, te se produžilo i u XX. stoljeće.

---

[5] MARETIĆ 1931: *Predgovor*: »Najznatnija je promjena u ovom izdanju, što su za gramatiku uzimane potvrde i primjeri i iz djela nekolicine pisaca, koji dobro znadu naš jezik i dobro njim pišu, a nijesu upotrebljeni za prvo izdanje. To su „Životi svetaca“ od F. Ivekovića ...«, a zatim još navodi prijevod »Korana« od M. Ljubibratića, dva srpska pisca, M. Milićevića i M. Šapčanina i djelo »Historija« N. Nodila. K tome i narodne pjesme koje su objavili I. F. Jukić i G. Martić.

Iznimke su rijetke: malo je književnika u drugoj polovini XIX. i početkom XX. stoljeća poželjelo pisati književne tekstove s temom o svetima. Među njima posebno mjesto zauzima Ivan Krstitelj Tkalčić, proučavatelj Zagreba, arhivist i mecena. Njegov roman *Severila*[6] prvi je hrvatski povijesni roman. Iako se tvrdi da je to Šenoino *Zlatarovo zlato*, koje je kao knjiga izašlo 1872., roman Ivana K. Tkalčića, izašao je nekoliko godina ranije, ali tema je ranokršćanska, a ne tematika iz hrvatske povijesti. Mnogo je snažnije s našom kulturnom poviješću povezana njegova knjiga *Na uspomenu tisuću-godišnjice sv. Cyrilla i Methoda, slovjenskih apostolah*, izašla 1863. To su one znamenite godine u Hrvatskoj kad se rodila hrvatska ćirilometodska znanost. Velik je početak označila knjiga Franje Račkoga *Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda slovjenskih apostolov* – kao prvi dio (»odsjek«) opsežne studije (1857.). Drugi dio izašao je 1859. Knjiga *Pismo slovjensko* izašla je 1861.[7] U Programu Zagrebačke gimnazije 1854. Matija Mesić objavio je raspravu *Život sv. Cirilla i Methoda.* Na spomen početka ćirilometodske misije izašla je knjiga-spomenica *Tisućnica slovjenskih apostolah sv. Cirila i Metoda* (1863.) s predgovorom Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, pjesmama I(vana) T(rnskoga) i P(etra) P(reradovića), i znanstvenim prilozima Franje Račkoga, Vatroslava Jagića i Matije Mesića. Kad se, na sličan način, slavila Metodova obljetnica u Đakovu, izašla je knjiga Josipa Riegera *Žiće svetoga Metoda, apoštola slavenskih naroda i arcibiskupa panonsko-moravskoga* (1885.). Knjiga je sastavljena prema sličnoj češkoj knjizi, ali naša ima i dva posebna poglavlja: *Lav XIII. i slavenstvo* i *J. J. Strossmayer i slavenstvo.* U tim se godinama kult Svete braće proširio cijelom Hrvatskom, podizani su njima posvećeni brojni oltari, postavljeni su brojni kipovi i slike, a nad svime je bdio đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer, koji se smatrao nasljednikom sv. Metoda, biskupa i poslanika slavenskim narodima. U Zagrebačkoj katedrali za Metodov dan slavljena je misa na staroslavenskom jeziku, a već prije izdana je i knjižica misne službe za blagdan sv. Ćirila i Metoda (1881.), tiskana latiničnim slovima. Utemeljena je i Družba sv. Ćirila i Metoda, kojoj je cilj bio podizati i uzdržavati hrvatske škole u Istri,

[6] TKALČIĆ 1866. Novo izdanje 1991. priredio je Stjepan Damjanović, s popratnim tekstovima K. Nemeca, »Prvi hrvatski povijesni roman« i J. Bratulića, »Ivan Krstitelj Tkalčić povjesničar Zagreba i Siska«, likovno ukrasio Ž. Janeš.

[7] Vidi više o tome PETROVIĆ 1979.

jer ni austrijska uprava u Beču, ni Istarski pokrajinski sabor u Poreču nisu htjeli podizati hrvatske škole u Istri.

Sveti Vlaho, Blaž, biskup i mučenik iz Sebaste, dubrovački zaštitnik – parac – prisutan je u hrvatskoj knjževnosti u Dubrovniku brojnim sastavcima, i na hrvatskom, i na latinskom, i na talijanskom jeziku.[8] Posebnu, opsežnu monografiju o njemu i o njegovoj pomoći Dubrovniku sastavio je i objavio Stijepo Skurla, kanonik dubrovački, ljubitelj starina i domaće povijesti. Knjigu je naslovio *Sveti Vlaho, biskup i mučenik od Sevaste, dubrovački obranitelj* (Dubrovnik, 1871.). U prvom dijelu opisuje život sveca, prema izvorima, primjerice prema životopisu Petra Bašića (1803.) ali i prema djelu A. Niccolaia, *Memorie storiche di san Biagio* (1752.), a drugi dio, opsežniji, posvećen je svjedočanstvima o čašćenju sveca i objavljenim dokumentima iz kojih se vidi kako je, kada i na koji način Svetac branio i obranio svoj Grad.

S književnim je ambicijama svoju »pjesan u 3 pjevanja« *Jeremija* (1893., drugi put u knjizi *Pjesme i pripoviesti*, 1944.) napisao Branimir Livadić. Pjesan nije ni tada, a ni kasnije, pobudila posebnu pozornost. Sa sličnom je ambicijom, ali i većim uspjehom Ivan Evanđelist Šarić ispjevao *Juditu*, epilij u pet pjevanja. Neki su ga, prvenstveno vjerski protivnici, optuživali zbog nepriličnih, čak opscenih opisa! Naravno da toga u tom epiliju nema. Pjesma je ispjevana u tečnim heksametrima (1921.). Godinu dana nakon izlaska te pjesme iz tiska, autor je imenovan vrhbosanskim (sarajevskim) nadbiskupom. U izgnanstvu, u koje je morao krenuti nakon 1945., osim ponovnoga izdanja *Svetoga pisma*, napisao je životopise sv. Franje Asiškoga i sv. Franje Ksaverskoga (1953.).

Veliki pothvat je poduzeo Nikola (Niko) Batistić, klasični filolog, da u pučkom desetercu ispriča živote popularnih svetaca, koji su bili zaštitnici njegova rodnoga mjesta i župe. Prvi je bio spjev o sv. Luciji.[9] Filološko uho može zasmetati ono što je autor zapisao u *Predgovoru*, ali za to je sigurno imao razloga: »Još i danas za prosti puk više vrijede nesgrapni život s. *Olive* i Kačićeva *Razgovora* nego sva djela Nalješkovića, Držića, Vetranića, Čubranića i ostalih ljubavnih pjesnika. Potaknut od ovakog subjektivnog

[8] Vidi o tome knjigu PALJETAK; FALIŠEVAC; FORETIĆ 2001.

[9] *Život svete Lucije, djevice i mučenice, opjevan pučkim stihom*, Zadar, 1896. Knjiga je doživjela i drugo izdanje, 1908. Na kraju su vrlo zanimljive *Opaske* o ranim kršćanskim svecima i sveticama i o rimskim carevima, napose o caru Dioklecijanu (piše ga *Djoklecijan*).

uvjerenja i vođen namjerom da nižem pučanstvu pobliže predočim krjeposne vrline i neslomivi uzor-značaj jedne od najmilijih svetica, sv. Lucije, pokušao sam opjevati najprostijim pučkim stihom, bez nakita i bez ikakvog pjesničkog poleta njezin život na temelju rimskog Časoslova, predaje i legenda koje još i danas idu od usta do usta sicilijanskog puka«. Objavio je zatim spjev o sv. Vidu, zaštitniku rodnoga Žrnova[10] i konačno *Život sv. Katarine.*[11] Sve su tri knjige tiskane u Zadru.[12] Pobudu da opiše pučkim načinom živote svetaca dao mu je Frano Jeričević, koji je napisao *Život svetoga Martina biskupa. Opjevan pučkim stihom* (Zadar, 1897.) i *Život svetoga Feliča mučenika. Narodnim stihom opjevan* (Dubrovnik, 1904.).

U Zadru je izašla i veoma popularna knjiga *Sveti Šimun Bogoprimac*,[13] pučke pjesme koje je skupio i izdao (»obilodanio«) don Luka Jelić. O sv. Šimunu Bogoprimcu i o njegovim moćima isti je autor objavio i hagiografsko-povijesnu raspravu u Radu JAZU (*knj. 145*, 1901.). Autor, proučavatelj glagoljice, arheolog i povjesničar, svoju je knjigu – usku i duguljastu – nazvao »pučka džeparica«.

Niki Batistiću pridružio se na polju pučke književnosti Pajo Mišura spjevom *Sudbina izdajice, religiozni epos u dvanaest pjevanja* (Šibenik, 1912.) u kojoj opisuje sudbinu Jude, Kristova izdajice.

Posebnu je pozornost, s pravom, izazvao roman o sv. Franji, u dva dijela: *Božji vitez* i *Božji sirotan* Ise Kršnjavoga. Knjige je izdalo Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima. Ukrasio ih je crtežima Mirko Rački, koji je ilustrirao i drugo izdanje njegova proznoga prijevoda Danteove *Božanske komedije*. Te je knjige u Istru uspio, preko granice, prokrijumčariti Božo Milanović, te ih je kao svoje izdanje dijelilo književno Društvo sv. Mohora

---

[10] *Život svetog Vida, opjevan pučkim stihom*, Zadar, 1898.

[11] *Život sv. Katarine, djevice i mučenice*, Zadar, 1910.

[12] Iznenađuju nas riječi autorove iz *Predgovora* knjizi o svetom Vidu »... sretnom moramo nazvati namisao vlč. Dra Ivekovića, što se je odlučio da obdari svoj hrvatski narod svojim krasnim djelom: „Životi Svetaca i Svetica božjih", jer je tim pružio obilno duševne hrane svakomu koji želi napredovati u krepostima, oponašajući divne primjere i junačka djela, kojima su se odlikovali božji ugodnici. Grehota samo, što onako korisno djelo, nije usvojilo i izdalo o svojem trošku koje naše književno društvo, da bude više prošireno u narodu i pristupno i siromašnijoj ruci«. Čini se da nije znao da je prvo izdanje izašlo među knjigama Društva sv. Jeronima, u nakladi od 5000 primjeraka prvih pet svezaka, a u 8000 ostali svesci.

[13] *Sveti Šimun Bogoprimac. Pučke pisme na uspomenu devetnaeste stogodišnjice smrti sv. Šimuna proroka, čije se moći u Zadru slave*, Zadar, 1903.

za Istru. Svoje sam djetinjstvo proveo i uz te knjige. Drugo izdanje izašlo je kao pretisak.

U tradiciji europske romansirane hagiografije dva je romana napisao Velimir Deželić sin. Jedan je roman o sv. Ćirilu – *Sofiju odabra. Roman iz 9. stoljeća* (koji je također doživio pretisak, 1963.). To je djelo bilo prevedeno na slovenski te izašlo pod naslovom *Kragulj* (1933.). Drugi je roman o sv. Jeronimu, *Sedam puta udarani*. *Roman iz 4. i 5. stoljeća.* Oba su djela doživjela pohvalne kritike, a zasigurno su se čitale u širokom krugu čitateljstva, one su jednako pučke – zbog tematike – i književne – zbog načina obrade. Velimir Deželić sin napisao je o tim svecima i tekstove za oratorij: *Posljednja pričest sv. Jeronima* i *Život i spomen slavnih učitelja, svete braće Ćirila i Metodija, apostola slavenskih. Riječi za oratorij preveo na njemački jezik Artur Schneider.* Glazbu za oba oratorija napisao je Božidar Širola. Deželić je priredio i prikazanje *Žrtva Abrahamova* – prema prikazanju Mavra Vetranovića Čavčića, kao i prikazanje *Sveti Lovrinac* i *Muka Spasitelja našega.* I u tim priredbama sudjelovao je u glazbenom dijelu Božidar Širola.

U nizu »Knjižnica dobrih romana« što ga je izdavalo Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima među brojnim knjigama izašao je i roman Velimira Deželića st. *Mandaljena pobjednica* s podnaslovom »Historijski roman iz 17. stoljeća«. Roman opisuje životni put i sudbinu skromne i lijepe Mandaljene Vuksanović iz Jelašaka u Bosni. Iz istoga je mjesta bosanski franjevac, pisac Matija Divković. Djevojka je bila oteta, ali je uspjela pobjeći iz kuće u koju su je zatočili; na svom se putu kroz šume i gore, živeći kao hajdučica, preobukla u mušku odjeću, sudjelovala u ratnom sukobu između katolika i Turaka u Mađarskoj, vratila se u Bosnu, prešla u Dalmaciju pa u Veneciju; u Rimu se susrela s Bartolom Kašićem, ispovjednikom za hrvatske hodočasnike. Umrla je na glasu svetosti kao sestra Franciska, 1670. godine.[14] Pučku legendu o sv. Niceforu, pićanskom biskupu, kako ju je zabilježio Vladimir Nazor u *Drugoj čitanci* (Beč, 1913.) pretočio je u stihove pićanskoga čakavskoga govora, s blagim humorom prema svojim sugrađanima, Karlo Lukež, i objavio u knjižici *Sv. Nicefor, biskup pićonski* (Sušak, b.g./1927/.).

Nakon uspjeha hagiografskih romana Velimira Deželića, dominikanska naklada »Istina« naručila je kod hrvatskih književnica biografije-hagiogra-

[14] Vidi i knjigu P. GRGEC 1938. (1989.[2]), priču *Djevica Majke Božje Olovske.*

fije dominikanskih mistika za svoje čitateljstvo. Sida Košutić napisala je roman o Henriku Suzonu, mistiku iz XIV. stoljeća, *Sluga vječne mudrosti.*[15] Štefa Jurkić pak je napisala dva životopisa: prvi o Sv. Katarini Sijenskoj (1934.), drugi o blaženoj Imeldi Lambertini.[16] Autorica je pisala i pripovijesti i novele o svecima i biblijskim likovima, posebice u knjizi *Legende u bojama i druge priče i pripovijetke* (1927.). Čini se da uspjeh ovih knjiga o dominikanskim sveticama nije bio poticajan za nastavak toga projekta. Uz to je, Marko Soljačić napisao kratak roman o sv. Dominiku, *Bijeli svetac. Život svetoga Dominika*. Roman je doživio dva izdanja. Još ranije napisao je i kratak životopis blaženoga Marka Križevčanina.

Sasvim posebnu priču, s neskrivenim književnim ambicijama, o sv. Kristoforu, napisao je, i 1922. objavio Vladimir Nazor – *Legenda o sv. Kristoforu*. Djelo je sam preveo na talijanski jezik i nazvao ga romanom.[17] Nazor je napisao i legendu o sv. Placidi, koja je podnijela mučeničku smrt na otoku kralja Albusa.[18]

I u XIX. i u XX. st. izašle su hagiografije o popularnim svecima, ali bez literarnih ambicija. Tako o sv. Alojziju Gonzagi, sv. Stanislavu Kostki i sv. Ivanu Berhmansu, isusovačkim svecima kratka ali intenzivna društvenoga života. Među izdanjima Društva sv. Jeronima na hrvatski je jezik prevedena hagiografija o sv. Stanislavu Kostki autorice Kossak-Szczucke *Iz ljubavi. Roman o sv. Stanislavu Kostki*, 1931.

Kad su isusovci ponovno došli u Hrvatsku, podigla se velika hajka da im se to spriječi, te su ovi životopisi imali zadaću da kažu i drugi dio istine o Družbi Isusovoj. Jedan od prvih životopisa sv. Alojzija Gonzage pomogao je tiskati Josip Juraj Strossmayer već 1860. Knjiga je tiskana u Osijeku, bez imena autora.[19] U XX. stoljeću su – u izdanjima Društva sv. Jeronima – izašle i druge hagiografije, neke s većom, a neke s manjom literarnom ambicijom: *Doživljaji sv. Jeronima* Kerubina Šegvića, *Blažena Djevica Marija* i *Sveti Josip* Josipa Pazmana, *Sveti Pavao* Rudolfa Vimera i drugih. Uredničkim nastojanjem Josipa Andrića pokrenut je niz kratkih hagiogra-

[15] KOŠUTIĆ 1930. Predgovor je napisao Hijacint Bošković.

[16] JURKIĆ 1929. Pogovor kao Epilog napisao Sibe Budrović.

[17] NAZOR 1927.

[18] NAZOR 1933. U tom svesku su uvezana tri djela: *Istarski bolovi*, *Priče o kralju Albusu* i *Istarski gradovi.*

[19] *Žitje sv. Alojzije (!) Gonzage. Napisano za duševan razgovor mladeži jugoslavenske*.

fija, sa životima općih i hrvatskih Božjih ugodnika: posebice su bili dobro prihvaćeni životopisi hrvatskih blaženika: Marka Križevčanina i Augustina Kažotića. Posebnu je pozornost privukla knjiga Bernardina Polonija *Blaženi Nikola Tavelić i njegovo doba*, koja je izašla uoči Drugoga svjetskog rata. Ona je potakla da se dublje i šire uznastoji proniknuti u njegov život i mučeništvo te da blaženik bude proglašen svetim. To se na svečan način i dogodilo, u Rimu 1970. O tom je svecu 1964. napisao roman Luka Brajnović pod naslovom *Seraf u plamenu lomače*, koji je tiskan s izmijenjenim naslovom, *U plamenu*; prvo izdanje izašlo u Rimu 1969., drugo u Đakovu 1990.[20] Nakon toga je bio proglašen svetim i Leopold Mandić, kapucin. O njemu je roman pod naslovom *Siromašno bogatstvo* napisao Janko Bubalo (1982.). Književnik, književni povjesničar i publicist Petar Grgec izdao je 1938. knjigu *Sveta Hrvatska* u kojoj je sabrao brojne biografije hrvatskih Božjih ugodnika. Knjiga je doživjela pretisak 1989. U biblioteci »Katolička mala knjiga« (KMK), koju je u Tesliću, u Bosni, utemeljio i vodio Ambrozije Benković, među pedesetak kraćih hagiografija, posebnu pozornost privlači životopis sluge Božjega Nikole Bjankovića, biskupa makarskoga (1943.). Franjevac trećoredac fra Ignacije Radić izdao je 1940. knjigu o krčkom biskupu Antunu Mahniću kao uzornom biskupu, vođi katoličkog pokreta i o mučeniku za pravedna politička uvjerenja, te posebice kao o branitelju glagoljice i slavenskoga bogoslužja. Mahnića su talijanske vlasti odvele u konfinaciju iz koje se vratio u Zagreb, ne u svoju biskupiju, što je pogoršalo njegovo zdravlje i odvelo ga u smrt. I o Ivanu Merzu, iznimnom intelektualcu, napisano je nekoliko knjiga u kojima je prikazan njegov život zauzeta katoličkoga intelektualca (autori D. Kniewald, J. Vrbanek i drugi). Slično i o sluzi Božjem, franjevcu Anti Antiću. Ipak – s pravom – najviše i najtemeljitije o nadbiskupu zagrebačkom, kardinalu Alojziju Stepincu. Autori Aleksa Benigar, a zatim i Vinko Nikolić izdali su knjige koje su potakle da se govori o njemu, njegovu radu i prilikama u Hrvatskoj u drugoj polovini XX. stoljeća, u vremenima totalitarnih političkih sustava, u kojima je izgorio njegov život. A zatim su slijedile i druge knjige o hrvatskome blaženiku,

[20] BRATULIĆ 2006. Lijepa monografija o svecu, Nikoli Taveliću, o vremenu u kojem je živio te o svečanosti proglašenja svetim izašla je u Zagrebu 1971. Urednik monografije, Hrvatin Gabrijel Jurišić, napisao je više rasprava s katalozima hrvatskih svetaca i blaženika, onih koji su postigli kult i onih o kojima postoje svjedočanstva o svetom životu ili mučeničkoj smrti.

zagrebačkom kardinalu Alojziju Stepincu. Roman o njegovoj mladosti napisao je pučki pisac Janko Matko (*Kardinalova ljubav*, 1993.), a o njegovu životu, o vremenu u kojem je djelovao Nevenka Nekić (*Kardinalovo srce*, drugo izanje 2008). Dramu o Alojziju Stepincu napisao je Ivan Bakmaz, *Stepinac – glas u pustinji* (izvedena 1992., objavljena 1997.). Hagiografiju o sv. Kvirinu, sisačkom biskupu i zaštitniku grada Siska napisao je Lojzo Buturac, a likovno ju je ukrasio Želimir Janeš (Sisak, 1994.). U suvremenoj je hrvatskoj književnosti, u romanima, pripovijestima i dramama snažno prisutna i biblijska tematika. Tri je romana s biblijskom tematikom objavio Miro Gavran (*Judita*, *Krstitelj*, *Poncije Pilat*), koji su doživjeli više izdanja. Jedan je roman iz novozavjetne tematike objavio Mate Sušac (*Čovjek iz Kerijjotha*, 1991.), a nekoliko je drama na biblijske i hagiografske teme, koje su se s uspjehom izvodile, napisao Ivan Bakmaz (*Susret u Damasku*, *Jeronim i lav*, *Josip Prekrasni*, *Šimun Cirenac*). Zanimanje za lijepo napisane hagiografije – u vremenu poplava autobiografskih i biografskih tekstova, s većom ili manjom natruhom literarnosti, ni u naše vrijeme nije prestalo. Antun Milovan napisao je nekoliko pripovijedaka o svecima iz ranoga kršćanstva: *Grimizni veo* (o sv. Eufemiji), *Svjetlo u Areni* (o sv. Germanu) i *Biskup s vijencem* (o sv. Mauru). Napisao je i životopis svećenika mučenika Miroslava Bulešića, o kojemu je dovršen postupak za proglašenje blaženim. Dubravko Horvatić napisao je »povijesni roman za mladež« o bosanskoj kraljici Katarini koji je doživio nekoliko izdanja; naslov je sa svakim novim izdanjem otkrivao osobu: *Katarina* (1983.), *Katarina Kosača* (1996.), *Kraljica Katarina Kosača* (1997.). U franjevačkom redu slave je kao Božju službenicu. Nekoliko je biografija-hagiografija napisala Matija Maša Vekić. Uz glavne nakladničke kuće, »Kršćansku sadašnjost« i »Književno društvo Sv. Jeronima« iz Zagreba, dvije su nakladničke kuće iz Splita, koje su izdale niz biografija svetaca i hagiografija, starijih i novijih, kao i velik broj duhovnih spisa, od crkvenih otaca do suvremenih teologa: to su »Symposion« koji kao urednica vodi s. Marija od Presvetog Srca (Anka Petričević) i »Verbum«, koju vode kao nakladnik Miro Radalj, a kao urednik Petar Balta.

Da je hagiografska tematika hrvatskim čitateljima još uvijek zanimljiva, najbolje svjedoče dva romana o sv. Franji Asiškome. Prvi je *Vječni zaljubljenik* Yvesa Ivonidesa (pseudonim fra Ivona Ćuka), koji je doživio tri izdanja (prvo 1976., treće 2008.), a preveden je i na slovenski. Isti je autor napisao hagiografske romane o sv. Antunu Padovanskome, sv. Nikoli Taveliću,

sv. Maksimilijanu Kolbeu i sv. Pavlu apostolu. Neki su od njih prevedeni na druge jezike. Drugi je roman o istome svecu *Mirotvorac u Bolonji* fra Bernardina Škunce, s podnaslovom *roman u obliku povijesne kronike.* To je vješto i zanimljivo napisano štivo o svetom Franji u povodu 800. obljetnice utemeljenja franjevačkoga reda. Knjiga je prepoznata po svojim književnim vrijednostima te je bila nagrađena nagradom Matice hrvatske za najbolje beletističko djelo objavljeno u 2008. godini. Vjerojatno će i roman Božidara Prosenjaka *Tesar*, romansirani životopis svetoga Josipa (2009.), doživjeti sličan uspjeh kod čitatelja i kod kritike.

LITERATURA

BRATULIĆ, J. 2003. Propovjedna i hagiografska književnost. I. Fisković (ur.). *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost, III: Barok i prosvjetiteljstvo.* Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga, 533-549.

BRATULIĆ, J. 2004. Matija Vlačić Ilirik i njegov Katalog svjedoka istine. S. Jambrek (ur.). *Matija Vlačić Ilirik: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog simpozija »Matija Vlačić Ilirik«, Labin, 20.-21. travnja 2001.* Labin: Grad Labin, 27-36.

BRATULIĆ, J. 2006. Luka Brajnović – križni put hrvatskog intelektualca. J. Čikeš (ur.). *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture*, *V*. Zagreb: Pasionska baština, 199-210.

GRGEC, P. 1938. *Sveta Hrvatska.* Požega: Naklada »Dobra štampa«. 1989.[2] Zagreb: HKD Sv. Ćirila i Metoda.

JURKIĆ, Š. 1929. *Blažena Imelda Lambertini, dominikanka.* Zagreb: Sam. Dominikanaca.

KOŠUTIĆ, S. 1930. *Sluga vječne mudrosti*. Zagreb: Istina.

MARETIĆ, T. 1931. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika. Drugo popravljeno izdanje*. Zagreb: Jugoslavensko nakladno d. d. Obnova.

NAZOR, V. 1927. *La leggenda di S. Cristoforo. Romanzo*. Aquila: Vecchioni.

NAZOR, V. 1933. *Istarske priče. Sabrana djela Vladimira Nazora V*. Zagreb: izdanje knjižare Vasić.

PALJETAK, L.; D. FALIŠEVAC; M. FORETIĆ. (ur.). 2001. *Sveti Vlaho, dubrovački parac u hrvatskoj književnosti. Antologija.* Dubrovnik: Matica hrvatska Dubrovnik.

PETROVIĆ, I. 1979. Franjo Rački – otac hrvatske Cyrillo-Methodiane. *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU 9*: 47-99.

PETROVIĆ, I. 1990. Hrvatski srednjovjekovni legendariji. G. Holzer (ur.). *Croatica Slavica Indoeuropea*. (=*Wiener slavistisches Jahrbuch*, *Ergänzungsband VIII*), 181-192.

PETROVIĆ, I. 2000. Hrvatska i europska hagiografija. E. Hercigonja (ur.). *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost, II: Srednji vijek i renesansa.* Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga, 321-347.

TKALČIĆ, I. K. 1866. *Severila ili Slika iz progonstva kršćanah u Sisku*. Zagreb: Tiskom Albrechtovim; 1991.[2] Sisak: Matica hrvatska Sisak.

VLAČIĆ ILIRIK, M. 1960. *Katalog svjedoka istine. Hrvatski latinisti 5*. Zagreb: JAZU.

ZEČEVIĆ, D. 2000. *Poželjne biografije. Životopisi svetaca 18. i 19. stoljeća u hrvatskoj književnost.* Zagreb: Durieux.

ZEČEVIĆ, D. 2001. Pučke književne biografije svetaca Ignaca Kristijanovića (1796-1884). *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin 12-13*: 261-273.

Summary

HAGIOGRAPHIC THEMES IN THE CROATIAN LITERATURE OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES

The Croatian literature before the Croatian National Revival, in the time of national integration during the mid-19th century, is rich in texts where heroes are the biblical characters and saints: Judith, Susanna, Mary Magdalene, Rosalia. Later in the 19th century authors abandon the hagiographic topics, following the national and social inspiration and greater creative liberty. Hagiographic themes are gradually revived in the framework of the folk literature early in the 20th century. Such texts are often valuable literary works in prose and verse. They fulfill demands of the folk literature, as well as the aesthetic principles of the artistically modelled texts.

Key words: hagiography, lives of saints, folk literature, 19th and 20th centuries

Translated by Marija-Ana Dürrigl

Izvorni znanstveni članak *Primljen: 15. II. 2010.*
Prihvaćen: 17. IX. 2010.

Autor: Josip Bratulić
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zrinski trg 11
HR-10000 Zagreb